

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
MŰEMLÉKI ÉS RÉGÉSZETI SZAKMATEKOLLÉGIUM PÁLYÁZATA

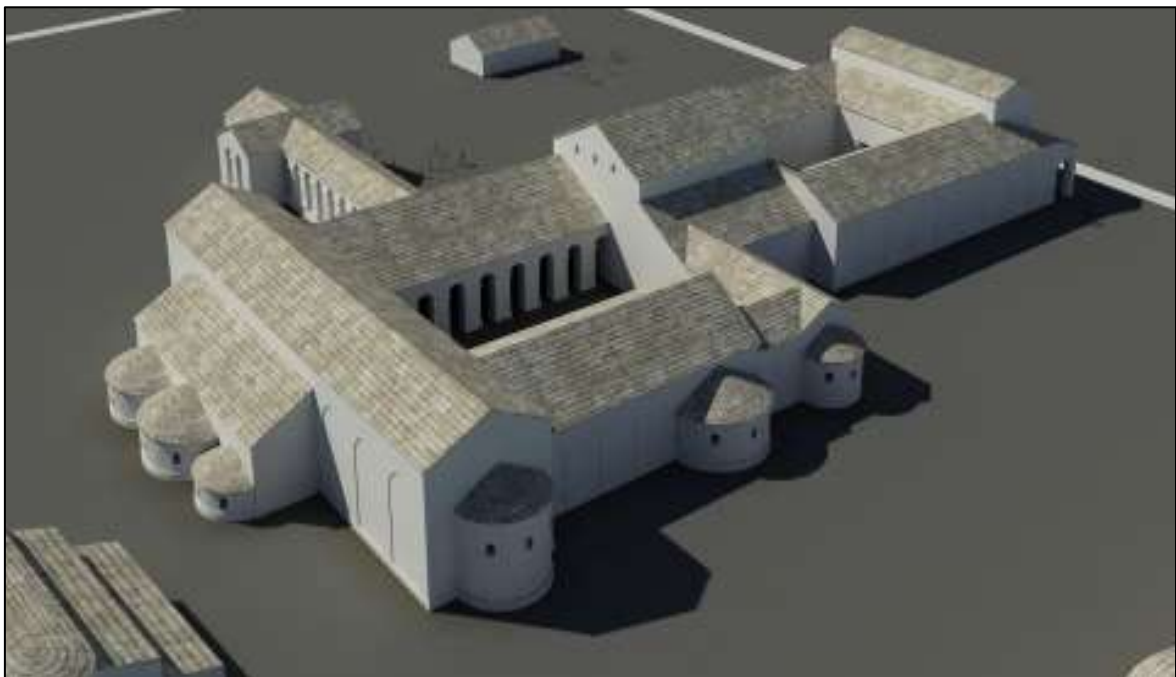

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

ZALA MEGYEI MÚZEUMOK
IGAZGATÓSÁGA

KESZTHELY–FENÉKPUSZTA 'A' ÉPÜLET KUTATÁSA

Jelentés a keszthely-fenekpusztai római erőd területén végzett hitelesítő ásatásról

2011. 08. 01 – 2011. 08. 26

Ásatásvezető: Straub Péter (Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, Zalaegerszeg)

Munkatársak: Dr. Heinrich-Tamáská Orsolya (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas, Leipzig), Dr. Roland Prien (Karl-Rupprechts-Univ. Heidelberg)

Konzulens: Dr. Müller Róbert (nyugalmazott múzeumigazgató)

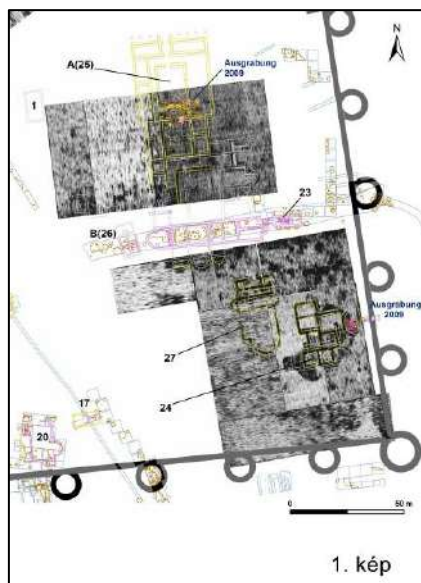
Lelőhelykód: KÖH 10530

Ásatási engedély száma: 420/67/8/2011

NKA kollégium: Műemléki- és Régészeti Szakmai Kollégium

Pályázati azonosító: 2731/0206

A fenékpusztai késő római erőd a dunántúli ún. belső erődök körébe tartozik, melyek építését a kutatás a Kr. u. 4. század első- és utolsó harmada közötti időszakra keltezi. Többek közt az

elmúlt több mint 150 év kutatómunkája révén nemzetközi hírűvé vált lelőhelyen végzett korábbi feltárások anyagának közzétételre vállalkozott az a 2006-ban felállt német-magyar Projekt (*Kontinuität und Migration in und um Keszthely-Fenekpuszta ab der Spätantike bis zum 9. Jahrhundert*), melynek eredményei a Castellum Pannonicum Pelsonense sorozatban folyamatosan jelennek meg.¹ A nemzetközi Projekt egyes korábbi ásatások során részben- vagy egészben feltárt épületek modern eszközökkel történő hitelesítő ásatását is célul tűzte ki, mely munka első részére 2009 nyarán a Nemzeti Kulturális

Alap támogatásával nyílt lehetőség (**1. kép**).² Annak során többek közt az 'A' — vagy másként 25. számú — épület egy részének megkutatására is sort kerítettünk, a 3300

¹ Müller R.: Die Gräberfelder von Keszthely-Fenekpuszta. CPP 1 (Budapest-Leipzig-Keszthely-Rahden 2010); Heinrich-Tamáská O. (Hrsg.): Keszthely-Fenekpuszta im Kontext spätantiker Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia. CPP 2 (Budapest-Leipzig-Keszthely-Rahden 2011). A sorozat harmadik kötete előkészítés alatt.

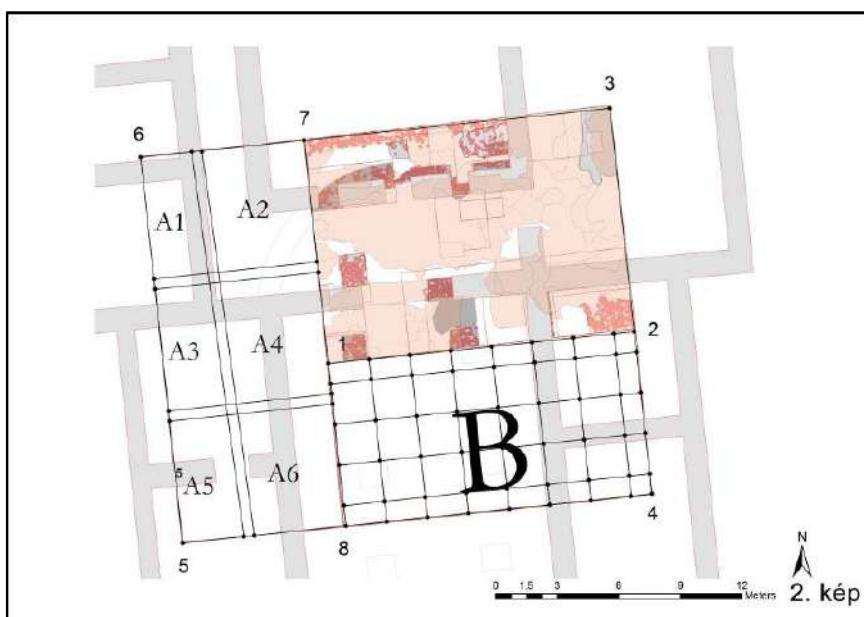
² Pályázati azonosítója: 2731/160. Szakmai összefoglalójának rövidített változatát közreadja a Régészeti Kutatások Magyarországon 2009 (Budapest, 2010) 242–244.

négyszázötven négyzetméterével pannoniai viszonylatban is különösen nagyméretű építménynek ugyanis döntő jelentősége van mind az erőd építése előtti nyomok kutatásában, mind pedig a terület népvándorlás kori használatának kérdésében.

Az erőd délkeleti felében álló épület alaprajzát Csák Árpád 1899-ben húzott kutatóárkai alapján ismerjük. A későbbiekben Sági Károly és Müller Róbert is végzett ásatást a nagyméretű épület egy-egy részén, melynek rendeltetéséről, alaprajzáról és periódusairól számos elképzelést találni. Hasonló nagyméretű villaszerű épületet a heténypusztai és a ságvári erődből is ismerünk, melyeket palotaként is említenek. 2009. évi ásatásunk során egyértelműen megbizonyosodtunk arról, hogy a Csák Árpád 1906-ban közzétett fenékpusztai alaprajza és az általunk 2007–2008-ban elvégzett geofizikai felmérések eredményei azért nem egyeznek, mivel több fázis is

egymásra épült. Nyilvánvalóvá vált, hogy a geofizikai mérésekből megismert apszis egy korábbi fázishoz tartozik, mint a perysztíl-villa alaprajz, ami önmagában is két periódusra osztható, valamint további pusztulási rétegek és falalapozások arra utalnak, hogy még számos különböző építési periódussal kell számolnunk.

A 2011-ben az 'A' épület középső részén feltárássra kijelölt terület L alakban illeszkedik 2009. évi munkánk helyszínéhez A 0453a helyrajzi számú területen ezúttal is a sármelléki Zalavár Tsz szíves hozzájárulásával dolgozhattunk, munkánkban ismételten részt vettek német- és magyar egyetemi hallgatók. Ásatásunk az apszis nyugati záródását és kapcsolódását, belső terének rétegeit, valamint a perysztíl alaprajz különböző fázisait igyekezett tisztázni. Az ásatásra kijelölt területet a 2009. évi feltárás dokumentálási rendszerét követve a 2. szelvényt kapták, melyet két részre osztottuk: a nyugati szelvény az A nevet kapta (19 x 8m), a déli a B-t (15 x 8m). Az A szelvényt hat további részszelvényre bontottuk (**2. kép**).

A két éve folyt ásatási területünkől közvetlenül nyugatra nyitott 2 A2 szelvényünkben várakozásainknak megfelelően megtaláltuk a korábban regisztrált apszis nyugati végét (**3. kép**). Ahol a fal egy kelet-nyugati irányú másik falhoz csatlakozott volna, ott alapozása sajnos teljesen vissza lett bontva, így nem volt tisztázható, hogy az apszis azonos fázisú-e az ott talált falalappal. Ez a kelet-nyugati irányú falvonulat egyébként pontosan illeszkedik a Csák-féle alaprajzhoz, ami azt jelenti, hogy ha ez a fal egyidős az apszissal, akkor ezt az apszissal ellentétben a következő építési fázisba is bevonták. Az 2 A1-től az A6-os szelvényig igen jól visszaegyeztethetők voltak a Csák-féle perysztil-villa

alaprajz nyomai. A falak többnyire teljesen ki voltak szedve, egykori helyüket a visszatöltés nyomvonalra azonban jól mutatta, a falvonulatok hajdani mélysége és szélessége így rekonstruálható volt (**4. kép**).

A 2 A6-os szelvényben egy észak-dél irányú fal déli részére rábontva a felmenő falon vakolat nyomait is megtaláltuk. A 2 A1-es szelvényben a perysztil alaprajz falalapozásához tartozóan egy rendkívül jó minőségű terazzo padlót is találtunk (**5. kép**).

A 2 A2-es szelvényben az észak-dél irányú falat visszabontották, s erre ott ráhúzódott egy rossz minőségű terazzo padló. A fal tehát két fázisú, éppúgy, mint az ezzel párhuzamosan 2009-ben feltárt délkeleti sarok. E szelvény sarkában sikerült dokumentálnunk az egykori perysztil udvar délnyugati sarkát (6. kép). A belső udvari részen három padlószinten sikerült elkülönítenünk.

A 2 A3-es szelvény terazzo padlója az apszisra is ráhúzódik, valamint egy ettől nyugatra dokumentált falsonkra. Ez utóbbit egy nagy épülettörmelékkel feltöltött gödör vágja át, ami feltehetően a padlót is átvágta (7a-b kép).

Ebből egy kistestű kérődző állat csontjai kerültek elő, valamint egy feliratos tegula, utóbbi egyedülálló az eddigi fenékpusztai anyagban (**8. kép**). Az apszis mellett a terazzo padlón egy egyrétegű vékony falcsonk húzódott, ami alapján összesen tehát minimum három fázist különböztethetünk meg ezen a részen.

A 2 A3-as és a 4-es szelvényekben a perysztil villa alaprajzról ismert kelet-nyugat irányú falnak csupán kiszedett nyomát találtuk (**9. kép**). Mindkét szelvényben több járósíntet tudtunk megkülönböztetni.

8. kép

9. kép

A legmagasabb szinten megfigyelt terazzo padló tartozhatott a falakhoz, bár azok hiányában ez nem dönthető el biztosan. Számos gödör és árok nyomát is sikerült dokumentálnunk, az A4-es szelvényben egy hombárt tegula- és imbrex töredékekkel töltötték fel (**10. kép**), melyek köz egy torta-alakú formatégla is volt. A 2 A6-os szelvényben egy észak-keleti irányú faltól keletre nagy kiterjedésű terazzo padlót találtunk, melyet egy Csák-féle alaprajzhoz köthető fal zár le.

10. kép

A 2 B szelvény nyugati felébe eső részén a padló nagyrészt teljesen fel volt szedve, csak az északi szelvényfalnál maradtak meg részletei (**11. kép**), mint ahogy hasonló tapasztaltunk erről a padlószintről a 2009-ben feltárt szelvényünkben is. A padlót kb. 20-30 centiméter vastag törmelékréteg fedte, a terazzon kisebb koncentrációkban hamus, égett réteget találtunk több helyen megszenült gerendanyomokkal (**12. kép**).

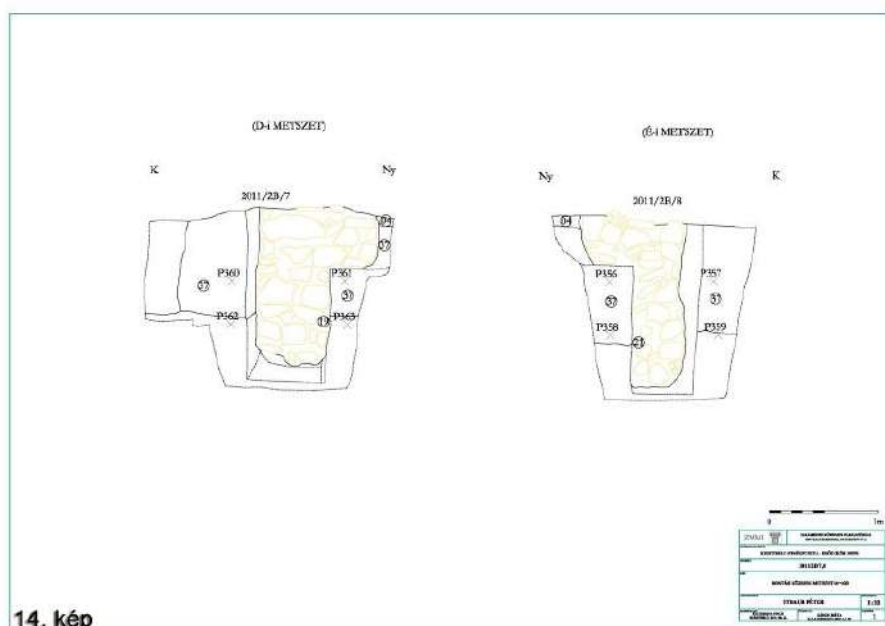
A padlón annál későbbi, téglákból rakott négyzet alakú alapozást is találtunk, aminek magassági szintjével egyező terazzot 2009-ben már dokumentáltunk.

A padlón négy darab észak-déli irányú, téglalap alakú áttörés volt egymástól szabályos távolságokra (13a-b kép).

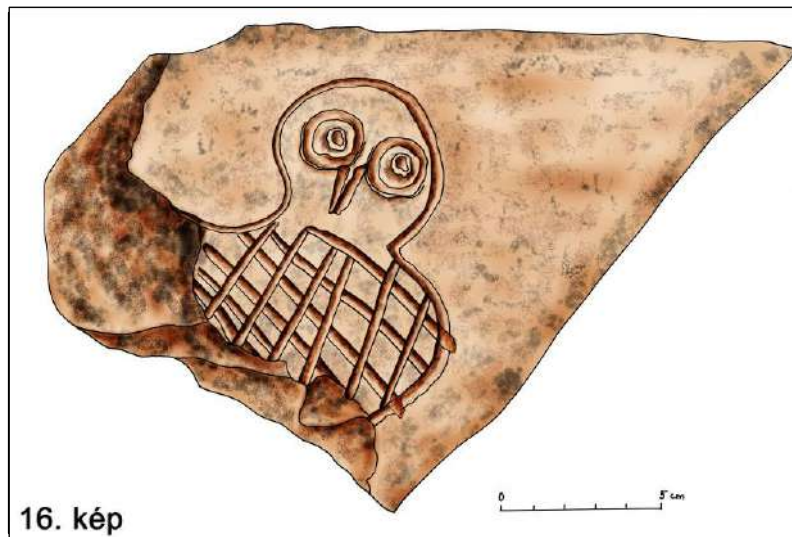
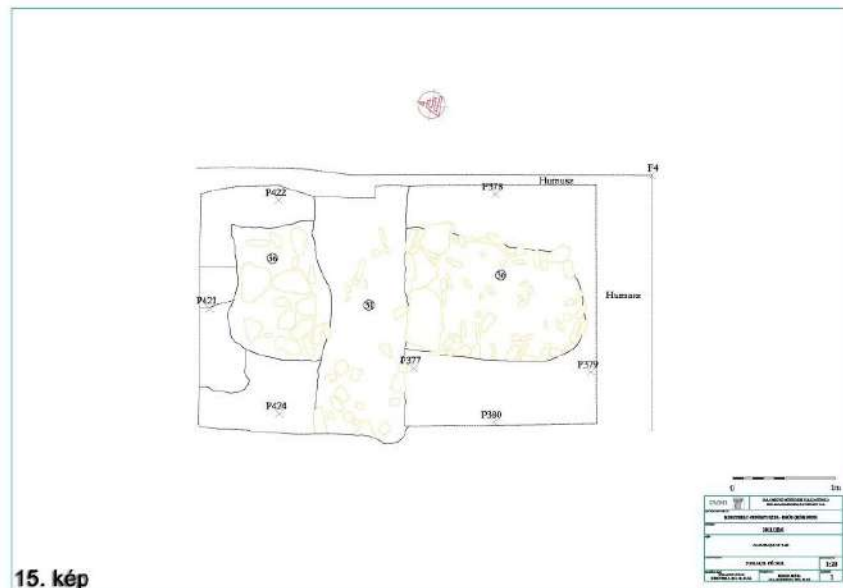

A két északabbi 2009-es szelvényünkbe nyúlt át, amiket akkor ott már sikerült részben feltárnunk. Négy kövekkel és épülettörmelékekkel feltöltött alapozásról van szó, a két keleti közel 1,8 m mély, a nyugatiak sekélyebbek, csupán 1,2–1,3 m mélységűek (14. kép). Hasonló alapozást figyeltünk meg 2009-ben az apszis záróvonalában is, amikről akkor nem lehetett tisztázni, hogy melyik fázishoz köthetőek. Az idei ásatás azonban egyértelműen mutatja, hogy a terazzo padló után került sor ezen alapozások kivitelezésére. Funkciójuk bizonytalan, elképzelhető hogy a tetőszerkezet megtartására szolgálhattak, amikor a csarnok

áthidalását nem tudták az eredeti tervek alapján megújítani. Mindenképpen a perystil villa utáni fázishoz köthetők.

A 2 B szelvény keleti felében egy a perystil alaprajzhoz tartozó kelet-nyugati irányú fal mutatkozott a hozzá tartozó terazzo padlóval. Ez szintben magasabban van, mint a keleti fő tér terazzo padlója. A kelet-nyugati falhoz a padló alatt egy észak-déli irányú fal is csatlakozik (**15. kép**), ami alapján szintén több fázis különíthető el.

Az ásatás számos új ismeretet szolgáltatott az épület (át)építési fázisairól és azok relatív kronológiai viszonyáról, amiket a leletanyag feldolgozását követően remélhetőleg jobban sikerül majd datálnunk. Népvándorlás kori kerámia- vagy fémanyag ezúttal nem került elő, a 2011-es anyag a késő római korra keltezhető. Külön említést érdemel egy

bagollyal díszített tegula (**16. kép**), állatdíszes tegula darabokat korábban ugyanis csak Kuzsinszky Bálint közölte Keszthely-Fenekpusztáról. Az ásatás befejezését követően a falakat kézi erővel földdel visszatakartuk, majd a területet munkagéppel óvatosan visszatemettük.

A Vas Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája számára a lelőhely bejelentővel mellékelte rövid beszámolót és a teljes nyomtatott ásatási dokumentációt megküldtük, a leletanyag elsődleges nyilvántartásba vételét elkészítettük.

Képjegyzék:

1. kép A 2009. évi ásatás helyszínei a geofizikai felmérésekkel és a korábban ismert épületalaprājzokkal közös összesítő térképen
2. kép A 2011. évi szelvényháló
3. kép Az apszis (28. obj.) alapozása a 2 A2 szelvényben
4. kép Kiszedett falak nyomai a 2 A1-2 szelvényekben
5. kép Összefüggő terrazo padló a 2 A1 szelvényben
6. kép A 2 A2 szelvény 89. obj. felülnézete
- 7a-b kép A 2 A2 szelvény 61. és 83. obj. metszete
8. kép Feliratos tegula
9. kép Kiszedett fal visszatöltésének metszete a 2 A3 szelvényben
10. kép Építési törmelékkel feltöltött gödör (34. obj.) metszete a 2 A4 szelvényben
11. kép Hiányosan megmaradt terazzo a 2 B szelvényben
12. kép Égett réteg a 2 B szelvény nyugati felének második felületén
- 13a-b. kép A 2 B szelvény 18. és 22. obj. téglalapozásának felszín- és metszetfotója
14. kép 2 B szelvény 7. és 8. obj. metszetrajza
15. kép 2 B szelvény 6. obj. felszínrajza
16. kép Tegula töredékbe karcolt bagoly mintája (szórvány)

Straub Péter
ásatásvezető régész

Zalaegerszeg, 2012. január 18.